

ВІДГУК

офіційного опонента

кандидата історичних наук, старшого наукового співробітника,
старшого наукового співробітника відділу теорії та історії політичної науки
Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса

Горбатюка Миколи Володимировича

на дисертацію **СОРОКІНА Андрія Анатолійовича** на тему:

«Київська міська Рада народних депутатів I (XXI) скликання (1990–

1994 рр.): вибори, організація, діяльність»,

подану на здобуття ступеня доктора філософії

зі спеціальності 032 «Історія та археологія»

галузі знань 03 «Гуманітарні науки»

Актуальність теми дослідження. Київська міська рада як головний представницький орган місцевого самоврядування столиці України викликала зацікавлення науковців у царинах політології, публічного управління, юриспруденції, які переважно зосереджували свій науковий інтерес на дослідженні її структури, повноважень, політичної чи нормотворчої діяльності. Поряд із тим, історичних праць, які б комплексно досліджували формування та діяльності Київської міської ради загалом, чи окремих її скликань зокрема, немає. Особливий інтерес викликає діяльність I скликання ради, яке припало на квітень 1990 – липень 1994 рр. – період активних суспільно-політичних та економічних трансформацій. З огляду на викладене, дисертація Сорокіна А. А. «Київська міська Рада народних депутатів I (XXI) скликання (1990–1994 рр.): вибори, організація, діяльність» є актуальною, оскільки являє собою перше комплексне дослідження окресленої теми.

Ступінь обґрунтованості наукових положень та висновків дисертаційного дослідження. Сформульовані у дисертаційній праці Сорокіна А. А. положення та висновки є достатньо обґрунтованими. Структура і зміст роботи базуються на визначених предметі, меті та завданнях. Дисертація складається з анотації, переліку умовних скорочень, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел та літератури, додатків. Основна частина дисертаційного дослідження супроводжується таблицями.

У вступі вичерпно доведено актуальність дисертаційної роботи, сформульовано її об'єкт, предмет, мету і завдання, визначено хронологічні та територіальні межі дослідження, його новизну та практичне значення.

У *першому розділі* викладено теоретико-методологічні засади дослідження, проаналізовано його джерельну базу та наявні наукові розвідки. Дисертант обґрунтував використання принципів, підходів і широкого кола загальнонаукових та спеціально-історичних методів дослідження. Ця частина роботи Сорокіна А. А. (с. 30–36) дає уявлення про пріоритетні критерії наукового пізнання, обрані дослідником для виконання сформульованих ним наукових завдань. Варто зазначити, що визначенні автором методологічні засади дослідження враховують новітній досвід застосування методів і прийомів дослідження, що свідчить про його підготовленість до наукового пошуку. Проведений у підрозділі «1.2 Історіографія» (с. 37–45) аналіз стану наукової розробки проблеми виглядає достатньо повним і всеохоплюючим. Позитивним є виокремлення при аналізі праць декількох їх груп на основі тематико-хронологічного підходу. Це дозволило автору сконцентруватись на основних напрямках дослідження теми та визначити ступінь їх вивчення. До історіографічного аналізу були включено широке коло наукових праць, які стосуються поставлених дослідником завдань. Джерельна база дисертації (с. 45–48) відзначається різноплановістю та інформативною насиченістю, що дозволяє всебічно вивчити проблему. Варто відзначити, що автор ввів до наукового обігу значну кількість архівних документів, які відображають діяльність не лише Київської міської ради, але й низки органів державної влади, місцевого самоврядування, громадсько-політичних об'єднань тощо.

У *другому розділі* дисертант детально проаналізував передумови, перебіг та результати виборів депутатського корпусу Київської міської ради народних депутатів I (XXI) скликання. Важливим є висвітлення передумов проведення виборів 1990 р. та процесу їх підготовки, зокрема обговорення цього питання компартійними органами м. Києва в умовах проведення виборів народних депутатів СРСР навесні 1989 р. (с. 52–56). На підставі аналізу та співставлення

різнопланових джерел дисертантом було досліджено специфіку підготовки законодавчої бази для проведення виборів до Київміськради нового скликання (с. 56–63), процеси формування виборчих округів і створення виборчих комісій, висування та реєстрації кандидатів у депутати (с. 63–78), проведення двох основних (с. 78–100) та додаткового (с. 100–104) турів голосування. У результаті дослідження процесу підготовки і проведення виборів автор виявив значні диспропорції у розподілі виборців у виборчих округах та чисельності кандидатів у першому турі голосування, а також домінування чоловіків серед кандидатів у депутати.

Особливий інтерес викликає доробок автора щодо організаційних засад діяльності Київміськради I (XXI) скликання, які висвітлені у третьому розділі дисертації. Зокрема, Сорокін А. А. звернув увагу на формування апарату ради, відокремленого від відповідного апарату Київміськвиконкому, показав важливу роль у його розбудові і функціонування голови та президії Київміськради. Автор виявив, що після ухвалення Акту проголошення незалежності України і заборони діяльності КПУ, апарат ради був розширений за рахунок господарських об'єктів ліквідованого Київського міськкому КПУ, а також проаналізував наслідки реорганізації Київміськради у зв'язку із проведенням адміністративної реформи навесні 1992 р. (с. 108–114). Предметом наукового пошуку Сорокіна А. А. також стали особливості роботи Київміськради, які виявилися у періодичному переформатуванні фракцій, проблемах із формуванням персонального складу керівних органів ради та забезпеченням кворуму на пленарних засіданнях, посиленні ролі постійних депутатських комісій та організаційно-розпорядчих органів тощо (с. 114–131). Досліджуючи діяльність виконавчих органів Київміськради, автор проаналізував особливості функціонування Київміськвиконкому, і виявив що формування його нового складу проходило із порушенням закону через наявність у більшості його членів депутатських мандатів, а також простежив характер тісної взаємодії між радою та її виконавчим комітетом (с. 131–140).

Логічним продовженням є *четвертий розділ* дисертаційного дослідження (с. 143–168), у якому автор дослідив взаємодію Київміськради з органами державної влади та місцевого самоврядування у межах м. Києва, серед яких чільне місце посідали Верховна Рада України (УРСР), Кабінет Міністрів України (УРСР), окремі міністерства, а з грудня 1991 р. – Президент України Л. Кравчук. Дослідник з'ясував, що з огляду на численні реорганізації в структурі вищих органів державної влади України з кінця 1991 р. намітилися тенденції до майнових конфліктів Київміськради із міністерствами, а також звичним явищем стали переходи депутатів та посадовців ради на роботу до центральних органів державної влади. На рівні органів місцевого самоврядування міська рада найбільше взаємодіяла з районними радами народних депутатів м. Києва. Для цієї взаємодії була характерною плутанина із поєднанням окремими депутатами Київміськради депутатських мандатів міського та районного рівнів, чи наявністю у них посад у виконавчих комітетах райрад м. Києва, а також політичні суперечності із компартійними структурами. Також проаналізовано відносини Київміськради із реорганізованими навесні 1992 р. органами виконавчої влади м. Києва – Київської міською та районними державними адміністраціями на чолі з Представниками Президента України, що відзначалися підвищеною конфліктністю.

У *п'ятому, заключному, розділі* дисертаційного дослідження висвітлено основні напрями діяльності Київської міської ради I скликання. Зокрема, автор дослідив участь цього органу місцевого самоврядування у суспільно-політичному (с. 169–177), соціально-економічному (с. 177–197), соціокультурному (с. 197–206) житті міста, а також партнерські зв'язки, які налаштувала міська рада з муніципалітетами в Україні (с. 206–212) та світі (с. 212–225). Підсумовуючи, автор наголошує на важливості внеску Київської міської ради у вирішення нагальних питань розвитку м. Києва того періоду, а також впливу на зростання його національного та міжнародного значення як столиці України.

Загальні висновки до дисертації є обґрунтованими, в повній мірі відображають основні результати роботи, оскільки випливають з її змісту та

відповідають науково-дослідницьким завданням. Привертає увагу чітка рубрикація використаних джерел, яка включає 528 позиції (с. 242–293), з яких 182 – архівні документи. Вагомим доповненням до текстової частини роботи є додатки (с. 293–313), які наочно ілюструють частину одержаних автором результатів.

Новизна наукових положень і отриманих результатів. Дисертаційне дослідження Сорокіна Андрія Анатолійовича є першим в українській історіографії комплексним дослідженням діяльності Київської міської ради І скликання, що відзначається достатньо високим рівнем новизни, яка обумовлена як проблематикою дослідження, так і його методологією і джерельною базою. Цінності роботі надає використання цілого комплексу як класичних, так і новітніх принципів, методів і прийомів дослідження, зокрема принципів міждисциплінарності та глокалізації, а також застосування кількісних методів для вивчення специфіки виборів до ради та особливостей її функціонування. Безсумнівним вкладом автора у вивчення діяльності органів місцевого самоврядування загалом, і Київміськради зокрема, є введення до наукового обігу значного масиву архівних джерел та публікацій періодичної преси, а також систематизація і узагальнення наявних відомостей про суспільно-політичне життя Києва на межі 80-х і 90-х років ХХ ст. та їх доповнення специфічними даними про вибори, функціонування, склад, діяльність та інші історичні аспекти існування Київської міської ради І скликання.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що основні положення дисертації, нагромаджений у ній фактичний матеріал можуть бути використані при дослідженні діяльності органів місцевого самоврядування в Україні, написанні узагальнюючих праць з історії Києва, новітньої історії України, краєзнавства тощо. Водночас вони можуть бути істотним доповненням при підготовці лекційних курсів, методичних посібників та розробці навчальних програм. Окремі напрацювання мають науково-теоретичний потенціал для врахування при реформуванні органів місцевого самоврядування в Україні.

Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації. Положення та висновки дисертаційного дослідження Сорокіна А. А. відображено у 7-ми статтях у фахових виданнях, розділі колективної монографії, 36-ти тезах виступів на всеукраїнських та міжнародних наукових конференцій, що засвідчує високий рівень їхньої апробації.

Відповідність дисертації встановленим вимогам. Зміст і структура дисертаційного дослідження в цілому відображають поставлені мету та завдання. Дисертація складається з анотації, переліку умовних скорочень, основної частини (п'ять розділів та двадцять два підрозділи), загальних висновків, списку використаних джерел та літератури. Загальний обсяг дисертаційного дослідження становить 313 сторінок, серед яких основний текст (вступ, розділи та висновки) нараховує 219 сторінок.

Дисертація Сорокіна А. А. відповідає спеціальності 032 – Історія та археологія, а також вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261, а також Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертаційної роботи. Попри загальне позитивне враження від дисертаційного дослідження, вважаємо за необхідне висловити низку зауважень стосовно її змісту:

1. У першому розділі праці, де автор характеризує значний масив архівних джерел, які лягли в основу написання дисертації, доцільно було б використати їх поділ на опубліковані та неопубліковані джерела та проаналізувати за видовим принципом: діловодна документація, законодавчі акти, статистичні матеріали, джерела особового походження тощо. Також автор замало уваги звернув на

аналіз джерельної бази дослідження та особливості її використання під час написання роботи, обмежившись натомість перерахунком типів документів і місцем їх зберігання. Крім того, викликає незрозуміння перенесення характеристики частини архівних джерел у висновки до 1 розділу.

2. Досліджуючи у другому розділі перебіг виборчих перегонів весни 1990 р. дисертант оминув питання форм і змісту передвиборчої агітації кандидатів у депутати, їхньої взаємодії з виборцями, діючими економічними і політичними акторами, правоохоронними органами тощо. Аналіз зазначених проявів політичної активності на завершальному етапі існування Радянського Союзу міг би значно розширити історичні знання про особливості суспільно-політичного життя у Києві того періоду.

3. Автор переважно зосереджується на зовнішніх ознаках і формальних процесах формування і функціонування міської ради, тоді як поза фокусом його уваги залишається персональний склад ради – позиції депутатів і депутатських груп стосовно ключових питань суспільно-політичного і економічного життя міста, їх участь у партійному будівництві, створенні політико-економічних груп, переділі власності тощо. Наявність у дисертації підрозділу, де було б висвітлено перераховані вище аспекти, виглядає цілком доцільною.

4. Дисертацію покращило б ширше розкриття політичної поляризації в Київській міській раді І скликання в умовах формування нових політичних партій на початку 1990-х рр. із внутрішніми відмінностями всередині фракцій, обумовленими віковими, гендерними, професійними та світоглядними особливостями їхніх членів.

5. У деяких випадках автор занадто сильно заглиблюється у деталізацію процесу виборів чи діяльності ради, замість того, щоб «піднятися» над історичними подіями і дати їм аналітичну оцінку з висоти теперішнього часу.

Висловлені вище зауваження й побажання до дисертації носять переважно рекомендаційний характер і не применшують наукової вартості виконаного дослідження.

Загальний висновок. Подані у дисертації основні положення, висновки та рекомендації є достатньо обґрунтованими. Мета і завдання дисертаційного дослідження чітко сформульовані, відображені у його структурі та висновках. Дисертаційне дослідження Сорокіна А. А. відповідає спеціальності 032 – «Історія та археологія» та пройшло належну апробацію.

На підставі викладеного вважаю, що дисертація Сорокіна Андрія Анатолійовича на тему «Київська міська Рада народних депутатів I (XXI) скликання (1990–1994 рр.): вибори, організація, діяльність», подана до захисту на здобуття доктора філософії у галузі знань 03 «Гуманітарні науки» за спеціальністю 032 – Історія та археологія, є оригінальним, самостійним, завершеним у визначених метою і завданнями межах дослідженням, виконаним на належному науково-методологічному рівні, містить ґрунтовні наукові положення і висновки, за своєю практичною цінністю, змістом та оформленням відповідає вимогам, що передбачені постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», а її автор Сорокін Андрій Анатолійович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 03 «Гуманітарні науки» за спеціальністю 032 «Історія та археологія».

Офіційний опонент:

старший науковий співробітник відділу
теорії та історії політичної науки
Інституту політичних і етнонаціональних
досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України,
кандидат історичних наук,
старший науковий співробітник

Микола ГОРБАТЮК

ПІДПИС ЗАСВІДЧУЮ:
Начальник відділу кадрів
Інституту політичних і етнонаціональних
досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України

